

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

קריאת קטן ואישה בתורה

כ"ג א' תנו רבנן: הכל עולין למניין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה. אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה, מפני כבוד צבור.

שיטות הראשונים

הכל עולין למניין: כתבו ר"ן ועוד, שאשה וקטן יכולים להשלים לעולים, אך לא להיות כל העולים.¹ ורי"ד כתב, הכא משמע דדוקא לענין שבעה דנפשי גברי, עולה הקטן; אבל שלושה וארבעה, לא. אי נמי, יש לומר דלאו דדוקא שבעה.² ודעת אור זרוע, שקטן עולה אף למניין שלושה.³ והרמב"ם כתב בשם גאון, שקטן עולה דדוקא אחר השלישי.⁴ והרמ"א כתב, שדדוקא מצטרפים למניין הקרואים, אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים.⁵

עליית אשה בימינו שכל עולה מברך: רבינו תם, רא"ש, ומאירי כתבו, שעליית הנשים היתה רק בעליות האמצעיות שאין מברכים עליהן, ולכן כיום אין לעלות.⁶ הר"ן כתב להיפך, שכיום יכולות לעלות בכל העליות.⁷ וראשונים רבים סתמו. ובשו"ע לא נזכר.⁸

איזה קטן יכול לעלות: כתב הרמב"ם "קטן היודע לקרות ויודע לְמִי מְבָרְכִין עוֹלָה מִמֶּנּוּן הַקּוֹרְאִין". וכן כתבו ראשונים רבים. דעת האור זרוע שאפילו קטן שלא הגיע לחינוך יכול לעלות.⁹ ודעת רבינו תם שקטן שלא הגיע לחינוך אינו יכול

- והואיל וקרא אחד כבר נשלמה תקנת משה רבינו, ואין כאן עוד קריאה אלא מתקנת עזרא, שלא היה מנין הקוראים מתקנת משה רבינו אלא גוף הקריאה לבד, ויכול להשלים הקריאה על ידי אשה וקטן אבל לא שתעשה כל הקריאה ע"י אשה וקטן. מאירי. דכיון דלאו בני חיובא נינהו לא מפקי לגמרי. ר"ן.
- אלא ה"ק: גם הקטן עולה מן המניין, ואף על גב דלאו בר חיובא. ונקט לך שבעה, והוא הדין לכולהו.
- וקטן עולה למנין שבעה, כל שכן שעולה למנין שלשה שנתקנה בימי עזרא, וכל דתקון כעין תקנה ראשונה תקון ולא להחמיר. ריבב"ן.
- והרוקח (סי' שלד) כתב שאין מצרפים קטן לשלושה. הבי"י (או"ח קלה) הסיק מדבריו שמתיר להעלות קטן כמוסיף אבל לא כחלק ממנין העולים. ובמקום אחר (או"ח רפב) ביאר שקטן אינו עולה לשלושה. ולשבעה עולה אך לא מהשלושה הראשונים. האליה רבה (קלה סק"ו) פירש שקטן אחד בלבד עולה למנין שבעה ולא רבים. מהרי"ט (שו"ת חלק א סי' קמה) ביאר שקטן לא יעלה למנין שלושה.
- או"ח רפב, ג. וכתב המשנ"ב (ס"ק יד) שאינם יכולים להיות גם רוב. מקורות: מאירי (בית הבחירה מגילה כ"ג א'; קרית ספר מאמר חמשי אות א). ר"ן (יג א ברי"ף). סמ"ג (עשין יט). אור זרוע (ח"א סי' תשנב). רמב"ם (פיה"מ).
- שהרי היאך תברך והיא פטורה. מאירי.
- דבזמן שלא היו מברכין אלא הפותח והחותם אין אשה עולה רק לאמצעיים שאין מברכין, שהיאך תוציא העולים האחרים בברכתה, אבל השתא דתקון רבנן שיברכו כולם, אשה עולה אפילו בראשון ואחרות ותברך. ר"ן.
- מקורות: רבינו תם (תוד"ה הא, ראש השנה ל"ג א'). מאירי (כ"ג א'). רא"ש (קידושין א, מט). ר"ן (יג א ברי"ף).
- דהא שלשה ושבעה דקרו אינם אלא כנגד בעלמא, דהא בלאו הכי איכא עשרה בני י"ג... ואפילו חד היכא דליכא דידעי לקרות בתורה תניא בתוספתא דיחיד קורא ויושיב ועומד וקורא עד ז' פעמים לשלומי מנין רואי פני המלך. וכל היכא דקתני קטן מיירי בקטן שלא הגיע לחינוך עד דפירש תלמודא דבהגיע לחינוך מיירי... ותו דאמר שלהי הקורא את המגילה למפרע דקטן שהגיע לחינוך קורא את המגילה אפי' לכתחילה ואפי' להוציא אחרים, הלכך הואיל ופורס על שמע לומר יוצר אור וקורא את המגילה להוציא אחרים כל שכן שעולה למנין ג' שאינו אלא כנגד בעלמא. אור זרוע. המנהיג הצריך שידע לקרוא.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

לקרוא פרשיות שהם חובה.¹⁰ והשו"ע פסק שצריך לדעת למי מברכים.¹¹

שולחן ערוך

(או"ח הלכות שבת, סימן רפב)

ג. הכל עולים למנן שבועה, אפלו אשה וקטן שיודע למי מברכין, אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור. הגה: ואלו דוקא מצטרפים למנן הקרואים, אבל לא שיהיו כלם נשים או קטנים (ר"ן וריב"ש). ודין עבד פנעני פדין אשה, אבל אם אמו מישראל מתר לעלות (הגהות מ'מנני פי"ב מהל' תפלה). ואסור לקרות בראש מגלה. ואין אסור לקרות עם הארץ נכבד, עשיר וגדול הדור לפני תלמידי חכמים, כי אין זה בזיון לתלמידי חכמים רק כבוד לתורה שמתקבדת באנשים גדולים (אור זרוע). ויממזר מתר לעלות לספר תורה (מהר"א מפ"ג). ועין לעיל סימן קל"ו מסדר הקרואים.

דיני מפטיר

(כ"ג א') איבעיא להו: מפטיר מהו שיעלה למניין שבעה.

רב הונא ורבי ירמיה בר אבא, חד אמר: עולה. וחד אמר: אינו עולה.

מאן דאמר עולה, דהא קרי.

ומאן דאמר אינו עולה, כדעולא, דאמר עולא: מפני מה המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה? מפני כבוד תורה (שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שווה). וכיון דמשום כבוד תורה הוא, למנינא לא סליק.

מיתבי: המפטיר בנביא לא יפחות מעשרים ואחד פסוקין, כנגד שבעה שקראו בתורה. ואם איתא (שאינו עולה מן המניין, ועולים שבעה חוץ ממנו, א"כ הם שמונה שקראו בתורה), עשרים וארבעה הויין.

(ומתרץ) כיון דמשום כבוד תורה הוא, כנגדו נמי לא בעי.

(כ"ג ב') מתקיף לה רבא: והרי "עלותיכם ספוי"¹² (הפטר פרשת צו), דלא הויין עשרין וחד (אלא שבעה עשר פסוקים), וקרינן!

שאני התם דסליק עניינא.

והיכא דלא סליק עניינא לא?! והאמר רב שמואל בר אבא: זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרבי יוחנן, וכי הוה קרינן עשרה פסוקי, אמר לן אפסיקו.

10. דבשבת שקורא המפטיר פרשת חנוכה כגון שלר"ח וחנוכה ופרשיות ארבע, אין רשאי לקרות בהן קטן ולהפטיר, דזה הכלל: כל המחוייב בדבר מוציא את הרבים ידי חובתו, ואין הקטן מחוייב בדבר. מנהיג.

11. או"ח רפב, וכתב המשנ"ב (ס"ק יג) דמכל מקום אין יכול קטן להיות 'בעל קורא' ולהוציא ידי חובה את הציבור, עד שיביא שתי שערות. מקורות: רמב"ם (הלכות תפילה יב, יז). הגהות מיימוניות (הלכות תפילה יב אות ע). ספר השולחן (הלכות תפילה שער ששי). ארחות חיים (הלכות קריאת התורה אות ז). נמוקי יוסף (מגילה כגא). רבינו מנוח (הלכות תפילה יב, יז). ספר הפרדס (שער תשיעי). אור זרוע (ח"א ס' תשנב). רבינו תם (הו"ד במנהיג). מנהיג (הלכות שבת ס' לה).

12. ירמיהו ז, כא.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

מקום שיש תורגמן שאני (שיש טורח לציבור). דתני רב תחליפא בר שמואל: לא שנו אלא במקום שאין תורגמן. אבל מקום שיש תורגמן פוסק.

שיטות הראשונים

מפטיר עולה למנין שבעה: גאונים, רבינו חננאל ועוד, פסקו שמפטיר אינו עולה למנין שבעה. רי"ף, רמב"ם, רבינו תם, רא"ש, ועוד, פסקו שמפטיר עולה למנין שבעה. וכתב רבינו תם שמה שנוהגים היום שהמפטיר נוסף על מנין העולים, זה לצאת גם לשיטת הסובר שמפטיר אינו עולה. וכן כתב הרמ"א.¹³

הפסקה בקדיש לפני המפטיר: כתב רב נטרונאי גאון שאם הפסיקו בקדיש בין הקוראים לבין המפטיר, לכולי עלמא אין המפטיר עולה למנין שבעה.¹⁴ וכן פסקו רי"ף, רמב"ם, ורא"ש. וכתב השו"ע שכן נוהגים.¹⁵

מקום שיש תורגמן פוסק: רי"ף, רמב"ם, רא"ש, ועוד, פסקו שכשיש מתורגמן מספיק לקרוא עשרה פסוקים. ורבינו שמואל פסק על פי הירושלמי שמספיק אף שלשה פסוקים.¹⁶ והטור פסק כרוב הראשונים.¹⁷

שולחן ערוך

(או"ח הלכות שבת, סימן רפב)

ד. נוהגים לקרות שבעה ולגמור עמהם הפרשה ואומר קדיש, וחוזר וקורא עם המפטיר מה שקרא השביעי. הגה: וכן נוהגים בימים טובים שאין מפטיר ממנין הקוראים, אבל בחל שאסור להוסיף על מנין הקוראים, השלישי הוא מפטיר. וביום שמוציאין ב' ספרים או ג', המפטיר קורא באחרונה. וקטן יכול לקרות בפרשת המוספין או בד' פרשיות שמוסיפין באדר. וכן נוהגים (ר"ן ומרדכי פרק ב' דמגלה). אף על פי שיש חולקים. ואומרים קדיש קדם שעולה המפטיר, ואין חלוק בזה בין הוסיפו על מנין הקוראים או לא ובין מוציאין ספר תורה א' או ג' (בית יוסף בשם הר"ר ישעיה וקרא"ש ורבינו ירוחם).

(או"ח הלכות שבת, סימן רפד)

א. מפטירין בבניא מענינה של פרשה. ואין פוחתין מכ"א פסוקים, אלא אם כן סליק ענינא בבציר מהכי כגון: עלותיכם ספו על זבחיכם. הגה: ודוקא בשבת בעינן כ"א פסוקים, ג"פ לכל א' מן הקוראים, אבל ביום טוב שקורין ה' סגי בט"ו פסוקים (מהר"ם פאדוא"ה). ולא נתקנה ההפטרות רק בצבור, אחר שקראו בתורה (תשובת הרמב"ן סימן קצ"ט), אבל בלאו הכי אסור לקרות עם הברכות שלפניה ולאחריה, אבל בלא ברכה שרי (בית יוסף).

(או"ח הלכות פסח, סימן תפח)

ג. מוציאין שני ספרים וקורין בראשון חמשה גברי ואם מוסיפין ביום טוב עין לעיל ריש סימן רפ"ב בפרשת בא מן משכו עד מארץ מצרים על צבאותם, ומפטיר קורא בשני בפרשת פנחס ובחדש הראשון ומפטיר ביהושע בעת ההיא, ומתפללין תפלת מוסף ואין מזכירין גשם מכאן ואילך ועין לעיל סימן קי"ד ס"ג, וכן פוסקים משם ואילך מלשאל בברכת השנים. הגה: ונוהגין לומר בכל יום טוב בתפלת מוסף פסוקי מוסף היום אחר שאמר על ידי משה עבדך כאמור.

13. או"ח רפב,ד. מקורות: רב עמרם גאון (סדר רב עמרם תפילות שבת, כו). רבינו משולם (ספר הישר סי' מז,ה). רי"ד (המכריע סי' לא). רי"ף (יג א). רמב"ם (תפילה יב,יז). רבינו תם (ספר הישר סי' מח,ה). רא"ש (סי' ה). מרדכי (סי' תתט).

14. כי לא מסתבר שיאמרו קדיש באמצע הסדר. רא"ש.

15. או"ח רפב,ד. מקורות: רב נטרונאי גאון (מובא בעתים וברי"ף). ספר העתים (סי' קפא).

16. עשרה דנקט הכא לאו דוקא אלא אפילו ג' כבירושלמי. הגהות מימוניות.

17. או"ח רפד. מקורות: רבינו שמואל (מובא בהגהות מימוניות הלכות תפילה פרק יב הערה ז).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

עשרה לדבר שבקדושה

(כ"ג ב') **משנה:** אין פורסין על שמע,¹⁸ ואין עוברין לפני התיבה (שליח ציבור), ואין (הכהנים) נושאים את כפיהם, ואין קורין בתורה, ואין מפטירין בנביא, ואין עושין מעמד ומושב (למת¹⁹), ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים וברכת חתנים, ואין מזמנין בשם פחות מעשרה. ובקרקעות (של הקדש, הבא לפדותם, צריך) תשעה וכהן. ואדם (שאמר דמי עלי, שהדין הוא שנישום כעבד, אשר הוקש לקרקעות) כיוצא בהן (צריכים להעריכו ע"י עשרה אנשים וביניהם כהן).

מנא הני מילי (שצריך עשרה לדברים שברישא)?

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: דאמר קרא: "וְיִנְקְדְּשֶׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"; כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה.

מאי ברכת אבלים? ברכת רחבה (כשמברים את האבל סעודה ראשונה משל אחרים, היו מברים אותו ברחבה, ומברים שם ברכת אבלים, ברוך מנחם אבלים²⁰). דא"ר יצחק א"ר יוחנן: ברכת אבלים בעשרה, ואין אבלים מן המנין. ברכת חתנים בעשרה, וחתנים מן המנין.

(שנינו:) ואין מזמנין על המזון בשם פחות מעשרה. (ומבאר) כיון דבעי למימר נברך לאלהינו, בציר מעשרה לאו אורח ארעא.

שיטות הראשונים

פורסין על שמע: הגאונים, רמב"ם ועוד, פירשו, שאין אדם יכול להוציא את חבריו בברכות קריאת שמע אם אין עשרה.²¹ רש"י, רא"ש, ועוד, פירשו שמדובר על מקרה שאנשים קראו קריאת שמע ביחידות, ולאחר מכן התקבצו בציבור ורוצים לומר קדיש, ברכו וברכה ראשונה של קריאת שמע.²² וכתב הר"ן בשם רש"י שאף כשהיחידים כבר התפללו. וכן כתב השו"ע.²³

18. מנין הבא לבית הכנסת לאחר שקראו הצבור את שמע, עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שבקריאת שמע. פורסין לשון חצי הדבר. רש"י.

19. כשנושאים את המת לקבורו היו יושבין שבע פעמים לבכות את המת, והרוצה לסופדו יספוד. והכי תניא (ב"ב ק' ב') אין פוחתין משבעה מעמדות ומושבות למת, כגון עמדו יקרים עמודו, שבו יקרים שבו.

20. רש"י כתובות ח' ב', ד"ה ברחבה.

21. הר"ן פירש שפורסין מלשון מתחילים. ערוך, אשכול וריטב"א פירשו שפורסים מלשון מברכים: כי הוא יברך הזבח (שמואל א ט, ג) מתרגמינן ארי הוא יפריס נכסתא. ערוך. וראיה לפירוש זה הא דגרסינן במס' סוטה (ל, ב) כיצד אמרו ישראל שירה על הים, ר"ע אומר כגדול שקורא את ההלל ועונים אחריו מה שהוא אומר, ר' נחמיה אומר כפורס על שמע בבית הכנסת שהוא פותח תחלה והן אומרים את שמע בלחש. ריטב"א.

22. מפני קדושה שבה. ר"ן. רש"י פירש שפורסין זה מלשון חצי, "לשון אכילת פרס" (רש"י על הרי"ף). "כדאמרין בפרוס הפסח דהיינו ט"ו יום שהם מחצית השלישים שהתחילה חובתו של פסח" (ר"ן).

23. או"ח סט, א. והמשנ"ב (ס"ק א) הביא דברי רדב"ז, החולק וסובר שאם התפללו כל אחד ביחיד, פרק מינייהו קדיש וקדושה. ובתשובת חת"ס כתב דכן עמא דבר כהרדב"ז. אכן, גם לדבריו, אם יש אחד שלא התפלל עדיין, יכול לפרוס על שמע, וגם לירד לפני התיבה, ויתפלל מיד התפילה בקול רם, דבכי האי גוונא לא שייך פרוח חובת התפילה מינייהו, דהרי בשביל עצמו אומר. מקורות: גאונים (הו"ד

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

פריסה על שמע בשביל יחיד: בשם רש"י כתבו, שניתן לפרוס על שמע או להתפלל חזרת הש"ץ אפילו בשביל אחד שלא התפלל במנין, ופסקו כמותו **הרשב"א והר"ן**. **תוספות** כתבו שצריך לפחות שלשה שלא התפללו.²⁴ **רבינו תם** כתב שניתן לפרוס על שמע רק אם היו לפחות ששה או שבעה שלא התפללו במנין.²⁵ **הרמב"ם** כתב שצריכים רוב עשרה.²⁶ **השו"ע** פסק כשיטת רש"י.²⁷

פריסה על שמע של ערבית: כתב הר"ן, שאף בברכות ק"ש דערבית, אין פורסין בה בפחות מעשרה להוציא אחר ידי חובתו.²⁸ **והרמ"א** הביאו, וכתב שלא נהגו לפרוס בערבית.²⁹

אמירת קדושת יוצר וקדושה דסדרא ביחיד: דעת **ראב"ה**, **ראב"ד**, **רבינו יונה**, **רא"ש** ו**מרדכי** שיחיד יכול לומר קדושה של יוצר,³⁰ והביאו לכך ראה **ממסכת סופרים**. ודעת **גאונים** ו**ראשונים** רבים, שאין היחיד אומר קדושה.³¹ וכתב **הרשב"א** בשם **הראב"ד** שיכול לקרוא כקורא במקרא בטעמים.³² **והשו"ע** הביא את שתי הדעות וכתב שיש ליחיד לחוש ולומר את הקדושה בטעמים. **והרמ"א** פסק שמותר לומר אותה ביחיד.³³

הפטרה בעשרה: רוב **הראשונים** סתמו שאין מפטרים בפחות מעשרה. וכן כתב **הרמב"ם**.³⁴ **והרמ"א** כתב שנתקנה הפטרה רק בצבור. וכתב **בספר הבתים** שהפטרה נגדרת אחרי קריאת התורה, ולכן אם התחילו קריאת התורה בעשרה, אפשר להפטיר גם אם כבר אין עשרה.³⁵

- בר"ן. ר"ן (יג ב ברי"ף). ערוך (ערך פרס). עתים (ס"ל קעד). רמב"ם וראב"ד (הל' תפילה חה; טא). רא"ש (ס"ל ז).
24. והכי פירושו דקרא בפרוע פרעות בישראל שלא עשו מה שמוטל עליהם לעשות אז יתנדב העם לברך ה' וליכא אלא שלש תיבות עד בהתנדב. תוספות.
25. והביא ראה מהא דאמרינן במסכת סופרים (פרק י הלכה ז) אין אומרים קדיש וברכו בפחות מעשרה, רבותינו שבמערב אומרים אותו בשבעה ונותנין טעם לדבריהם בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה', פירוש כמנין התיבות. ויש אומרים אפילו בששה שעד ברכו ששה הוא. רא"ש.
26. וכתב הכס"מ שמפרש כרבינו תם, ופסק כדעת היש אומרים המובא במסכת סופרים, משום דבכל דוכתא אשכחן דרובו ככולו.
27. או"ח סט,א. מקורות: רש"י (שו"ת, ס"ל צב; תוספות; מחזור ויטרי ס"ל מד). תוספות ורשב"א (מגילה כ"ג ב). ר"ן (יג ב ברי"ף). תוספות (מגילה כג,ב). רבינו תם (ונחלקו ראשונים בדעתו, אם צריך שבעה או ששה). רא"ש (ס"ל ז). רמב"ם (הל' תפילה ח,ד).
28. ואע"ג דלית בה קדושה ולא פלוג רבנן בתקנתיהו. ר"ן.
29. או"ח סט,א. משום דליכא קדיש קודם ברכו של ערבית. ור' משנ"ב (ס"ק ז). מקורות: ר"ן (יג ב ברי"ף). וכן כלבו (הל' תפילה), וארחות חיים (הל' תפילה ס"ל טד).
30. קדושה של יוצר שאין אנו מקדשין אותו אלא מזכירין הקדושה שאומרים לו משרתיו מותר ביחיד דאינו אלא כמו ספור, וכן ג"כ ובא לציון כיון שאינו אלא פסוקים בעלמא שאנו אומרים אותם אין בכך כלום. תר"י.
31. לפי שדרך כלל אמרו ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה.
32. שאין זה אלא כיחיד שקורא פרשת סדר קדושת המלאכים בישעיה. רשב"א.
33. או"ח נט,ג. ודעת הגר"א (ס"ק ה) שהעיקר כדעה שאין יחיד אומרה. והביא דבריו המשנ"ב (ס"ק יא), וכתב, ולפי שאין לזוז מהמנהג, נכון להזדר לאומרה בניגון וטעמים כקורא פסוקים. עוד כתב המשנ"ב (ס"ק י) בשם הפרי חדש, שאפילו אם היחיד מתפלל לבדו בשביל שאיחר לבוא, כיון דאיכא ציבור, אומרם אפילו בלחש לכולי עלמא.
34. והרשב"א כתב, צ"ע למה צריך עשרה בהפטרה.
35. ובביה"ל (רפד,א, ד"ה רק) כתב, ואם התחילו ההפטרה בעשרה ויצאו מקצתן, אפילו הכי מותר לגומרה עם ברכותיה. אבל אם יצאו מקצתן קודם שהתחילו ההפטרה, אף שבעת קה"ת היו עשרה, אין מפטירין, דהפטרה בנביא ענין אחר הוא (וזה דלא כספר הבתים הנ"ל). מקורות: רמב"ם (הלכות תפילה ח,ד). נמוקי יוסף (מגילה כ"ג ב). ספר הבתים (שערי קריאת התורה ריש שער ב). אורחות חיים (ח"א הל' קריאת ס"ת, אות נ). רשב"א (ח"ל כ"ג ב).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

התחילו בעשרה ויצאו מקצתם: רוב ככל הראשונים פסקו על פי הירושלמי, שאם התחילו במצוה בעשרה והלכו מקצתם, יכולים לסיים המצוה. וכתב הר"ן שזהו דוקא אם נשאר רובם. וכך פסק השו"ע.³⁶

התחילו בעשרה ויצאו מקצתם גומר: הר"ן כתב שיכולים לסיים רק את הדבר אותו התחילו, אך לא להתחיל דבר אחר.^{37,38} **הגאונים והרמב"ם** כתבו שקדיש תתקבל אינו חלק מהתפילה, ולכן אם באמצע התפילה התמעטו מעשרה אינם אומרים קדיש. והשו"ע כתב שיכול לסיים רק מה שהתחיל.³⁹

מניין שהתמעט לאחר שהתחילו: כתוב בירושלמי שעל העוזבים נאמר "וְעַזְבֵי ה' יָכְלוּ", ולמדו הראשונים שאסור לצאת באמצע. וכתבו המרדכי והכלבו שזהו רק כאשר נשאר פחות מעשרה. והביא דבריהם הרמ"א.⁴⁰

שולחן ערוך

(או"ח דיני קדיש, סימן נה)

- א. אומרים קדיש ואין אומרים אותו בפחות מ' זכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות, והוא הדין לקדשה ובכרו ש'אין נאמרין בפחות מעשרה.
 - ב. אם התחיל לומר קדיש או קדשה בעשרה ויצאו מקצתו, גומרים אותו הקדיש או אותה הקדשה שהתחיל, והוא ש'נשתירו רבן: הגה: ומכל מקום עברה הוא לצאת, ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו (ירושלמי), אבל אם נשארו י' מתר לצאת (מרדכי פ' בתרא דמגלה).
 - ג. אם התחיל באבות ויצאו מקצתו, גומר אפלו קדשה: הגה: ואם יצאו מקצתו לאחר שהתחילו להתפלל יוצר, לא יתחיל השליח צבור להתפלל התפלה בקול רם, דכבר נשלם תפלת יוצר, ואם יצאו לאחר שהתחיל בתפלה בקול רם וקדשה, יכולים להשלים כל סדר קדשה ולומר הקדיש שלם שלאחריה, דשיך לתפלה, שהרי אומר תתקבל צלותהון וכו', אבל אין קורין בתורה, דזהו ענין אחר, ותפלת ערבית וקדיש שלאחריו לא שיך לקריאת שמע וברכתיה (ר"ן פרק הקורא את המגלה שבולי הלקט ות"ה סי' ט"ו).
- (או"ח הלכות קריאת שמע, סימן נט)
- ג. יש אומרים שהקדשה שביוצר, יחיד אומרה, לפי שאינה אלא ספור דברים. ויש אומרים, שיחיד מדלגה, ואינה נאמרת אלא בצבור, ויש לחוש לדבריהם ולזהר שיחיד יאמרנה בנגון וטעמים כקורא בתורה: הגה: וכבר פשט המנהג כסבא הראשונה, ויחיד אומר אותה, וכשעונין קדשה זאת אומרים אותה בקול רם (הגהות מיי' בנסח התפלות).
- (או"ח הלכות קריאת שמע, סימן סט)
- א. אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד, ולא שמעו לא קדיש ולא קדשה, עומד אחד מהם ואומר קדיש ובכרו ובכרה ראשונה יוצר אור ולא יותר, וזה נקרא פורס על שמע, לשון חתיכה פרוסה, שאין אומרים אלא קצת ממנה.

36. או"ח נהב, מקורות: ר"ן (יגב מדפי הרי"ף).

37. ולהכי פסיק להו בתרתי לאשמועינן שאע"פ שאמרו ברכה ראשונה בעשרה והלכו מקצתו אין עוברין לפני התיבה דהיינו להתפלל תפלה מעומד בפחות מעשרה ולא תימא אינו אלא גמר וכיון שהתחילו בעשרה גומרין, קמ"ל דלא. ר"ן.

38. והכסף משנה (הלכות תפילה חו), הסתפק בקריאת התורה בימינו, שכל עולה מברך, האם רק העולה מסיים את קריאתו, או שמסיימים את עליית כל העולים, ונטה לאפשרות השניה.

39. או"ח נהב, והמשנ"ב (ס"ק ז) הביא מחלוקת אחרונים לגבי קדיש שלאחר ישתבת, ושלאחר אשרי שקודם מנחה, האם הקדיש נחשב כדבר אחר או לא. ומצדד שנחשב כדבר אחר, ולכן אסור לאומרו אם לא נשאר עשרה.

40. או"ח נהב, וכתב המשנ"ב (ס"ק יב) שכל האיסור לצאת הוא רק באמצע אותו הענין, אבל אינו מחויב להמתין לצירוף לענין אחר. מקורות: מרדכי (סי' תתי), כלבו (סי' קטז).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

הגה: ועכשו לא נהגו לומר כל ברפת יוצר אור, אלא אומרים קדיש וברכו והם עונים אחריו ברוך ה' וכו'. יש אומרים שפורסין בקריאת שמע של ערבית כמו בשחרית (כל בו ובית יוסף בשם הר"ן) ולא נהגו כן משום דליפא קדיש קדם ברכו של ערבית. ולאחר שסימו ברפת יוצר אור, אומר אבות וגבורות, וקדשה ואתה קדוש, וזה נקרא עובר לפני התבה. ואין עושין דברים אלו בפחות מי', משום דהוי דברים שבקדשה, וצריך לחזר אחר ששה שלא שמעו, דהינו רב העשרה. ואם אינם נמצאים, אפלו בשביל אחד שלא שמע אומרים, ואפלו מי שמע על לפרס על שמע ולעבר לפני התבה בשביל אותו שלא שמע. ומכל מקום אם אותו שלא שמע בקי לפרס על שמע ולעבר לפני התבה, מוטב שיפרס ויעבר לפני התבה הוא, משפרס ויעבר לפני התבה אחר שכבר שמע.

הגה: ומי שעובר לפני התבה ואמר ג' ברכות הראשונות, ישלים כל התפלה ולא יפסיק, אף על פי שכבר התפלל. אבל האחרים יכולין להפסיק אחר כה, וכל שכן שאם לא התפלל הפורס והעובר לפני התבה תחלה שישלים תפלתו, אף על פי שיצטרך לקרא אחר כך קריאת שמע, ולא יסמוך גאולה לתפלה (בית יוסף בשם מהר"א) ואסור להפסיק בדברים אלו בין גאולה לתפלה, או בקריאת שמע וברכותיה, ולכן אסור לשליח צבור להפסיק בין קריאת שמע לתפלה, או בקריאת שמע וברכותיה כדי לפרס על שמע לאותן הבאים לבית הכנסת, לאחר שהתפללו הקהל קדיש וברכו והתחיל בברפת יוצר אור. אבל בברפת ערבית שהוא רשות, יכול להפסיק להוציא אחרים ידי חובה. ומכל מקום איש אחר יכול לפרס על שמע או להתפלל בי' כל התפלה אפלו באותו בית הכנסת שכבר התפללו להוציא אחרים ידי חובה, רק שלא יעמד החזן השני במקום שעמד הראשון, דזהו נראה גנאי לראשונים, דהוי כאילו לא יצאו בראשונה ידי חובה (תשובת מהר"י מינץ סי' ט"ו) ונראה לי דוקא שעדין הראשונים בבית הכנסת אלא שהשלימו סדרם, אבל אם יצאו הראשונים, יוכל לעמד החזן אף במקום שעמד הראשון.

(או"ח הלכות נשיאת כפים, סימן קכח)

א. אין נשיאת כפים בפחות מי', והכהנים מהמנין.

(או"ח הלכות קריאת התורה, סימן קמג)

א. אין קורין בתורה בפחות מעשרה גדולים בני חורין, ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן, גומרים.

(או"ח הלכות ברכת המזון, סימן קצב)

א. היו המסבין ג', חייבים בזמון שאומר אחד מהם: נברך שאכלנו משלו, והם עונים ואומרים: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, והוא חוזר ואומר: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו... וכשהם עשרה, כיון שמזכירים את השם יכול לומר: נברך אלהינו על המזון שאכלנו משלו.

(אה"ע הלכות קידושין, סימן סב)

ד. אין מברכין ברפת חתנים, אלא בעשרה גדולים ובני חורין, וחתן מן המנין, בין כשאומרים אותם בשעת נשואין בין כשאומרים אותם אחר ברפת המזון; אבל כשאין אומרים אחר ברפת המזון, אלא ברפת "אשר ברא", אינו צריך עשרה. (ומכל מקום שלשה בעיניו) (הר"ן פרק קמא דכתובות).